

Delfshaven 100 jaar bij Rotterdam

Buiten Nederland is Delfshaven vooral bekend als de plaats waar de Pilgrim Fathers zich inscheepten voor hun enkele reis naar Amerika in 1620. Sommigen weten ook nog te melden dat het stadje aan de Maas de haven van het ruim tien kilometer verderop gelegen Delft was. Dat Delfshaven al een eeuw tot Rotterdams grondgebied behoort, is minder bekend. Toen Rotterdam in 1886 Delfshaven annexeerde, was het haar op de eerste plaats te doen om de uitgestrekte weilanden, die als bouwgrond voor nieuwe havens en huizen dienst konden doen. De belangstelling voor de historische kern van Delfshaven is van recenter datum.

De Maasmond is van oudsher dicht bevolkt met havens. Op een steenworp afstand ten oosten van Delfshaven deed Rotterdam haar best de handel vanuit haar achterland Holland naar zich toe te trekken. Een even geringe afstand ten westen scheidde Delfshaven van de andere grote concurrent Schiedam. Alle drie poogden een graantje, en als het even kon drie graantjes, mee te pikken van de handel met het hart van Holland. De concurrenten Schiedam en Rotterdam traden daarbij op als zelfstandige steden. Schiedam kreeg al in 1275 stadsrechten, Rotterdam in 1340. Delfshaven daarentegen was

tot 1811 met handen en voeten gebonden aan moederstad Delft en ondervond daarvan zekere voordelen, maar ook niet geringe nadelen. Bijvoorbeeld: naar aanleiding van de brand van 1536, die een groot deel van Delft verwoestte, vaardigde het stadsbestuur een bouwverbod uit voor Delfshaven; dit om te voorkomen dat de Delftenaren hun huis in het gunstiger gelegen Delfshaven zouden herbouwen, hetgeen een aderlating voor de stad zou zijn. Dat de bewoners van Delfshaven weinig waardering konden opbrengen voor het bouwverbod laat zich raden.

De kaart van de 'de drie Schieën'. Vogelvluchtkaart uit 1512. Op de voorgrond het dorpje Overschie, waar de kanalen van Rotterdam (linksboven) en Delfshaven (rechtsboven) in de Schie uitmonden. Op de voorgrond stroomt het riviertje de Schie. Het verdwijnt rechts op de kaart in de richting van Schiedam. Het zuiden ligt op deze kaart boven.

De Schie

De concurrerende havensteden waren voor hun verbinding met het achterland aangewezen op de rivier de Schie. Schiedam dankt haar naam aan deze rivier. Rotterdam verkreeg in 1340 van Graaf Willem van Henegouwen niet alleen haar stadsrechten, maar ook het privilege om een kanaal tussen Rotterdam en de Schie te graven. '... eenen schonen vaert, die breed ende wijd geweest hadde ses roeden ende een halve off daer omtrent'. Delft groef zich in 1389 een kanaal vanuit de Schie naar de Maas en stichtte de havenplaats Delfshaven. De verbindingen met de Schie vormden de aanleiding voor een belangrijk proces van Delft tegen Rotterdam in 1512. Delft betwistte Rotterdam het recht om op Delfts grondgebied herstelwerkzaamheden aan de Schie te verrichten. Rotterdam verwees naar het privilege van Willem van Henegouwen uit 1340 en werd op grond daarvan uiteindelijk in het gelijk gesteld. Een zeer gedetailleerde kaart van het betwiste gebied moest de rechters, die niet bekend waren met de plaatselijke situatie, voldoende houvast bieden om hun oordeel te vellen. Dezelfde kaart, genaamd, 'de drie Schieën', biedt vier en

Tolhuis 'de Bonte Paal' stond op de grens tussen Rotterdam en Delfshaven (anonieme aquarel uit 1875. Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam).

een halve eeuw later een unieke gelegenheid om een beeld te vormen van Delfshaven en omgeving. Te midden van relatief veel weiland lag de kleine haven met daaromheen de koopmanshuizen, de woningen van de haringvissers en het kerkje. Tot 1594 had Delfshaven sluizen die bestonden uit in hoge torens opgehangen schuiven. De torens beheersten de skyline van Delfshaven en zijn op de kaart van de 'drie Schieën' duidelijk te zien. In 1594 werden de schuiven vervangen door draaideuren en verdwenen de torens uit Delfshavens stadsbeeld.

Pilgrim Fathers

Delfshaven is buiten Nederland vooral bekend geworden door de inschepping van de Pilgrim Fathers, een groep Engelse puriteinen die zich in 1608 in Holland vestigde om daar in grotere vrijheid hun geloof te kunnen belijden. De 'verhollandsing' van hun kinderen en de naderende

hervatting van de oorlog met Spanje deed hen besluiten uit te wijken naar Amerika. In 1620 scheepten dertig kolonisten zich in op het schip de 'Speedwell' en voeren de haven van Delfshaven uit op weg naar Plymouth, waar ze zich aansloten bij een grotere groep Amerika-vaarders, de eerste kolonisten van Nieuw-Engeland.

Piet Heyn

Een jaar na het vertrek van de Pilgrim Fathers liep het Twaalfjarig Bestand (1609-1621), de wapenstilstand gesloten tussen Spanje en Holland, af. Een belangrijke rol in de hervatte krijgshandelingen werd gespeeld door de Delfshavenaar Piet Heyn (1577-1629), bewindvoerder van de West-Indische Compagnie en admiraal van de vloot. In de eerstgenoemde functie stelde hij een plan op tot stelselmatige onderschepping van de Spaanse zilvertransporten. Als admiraal gaf hij daarvan vervolgens een goed voorbeeld door in de Baai van Matanzas een buit ter waarde van twaalf miljoen gulden op de Spaanse vloot te veroveren. Zijn roem leverde hem onder meer een standbeeld in Delfshaven op. Het in 1870 onthulde beeld werd bij gemeentelijke werkzaamheden in 1963 verkeerd op zijn sokkel geplaatst, zodat de zeeheld niet meer richting zee, maar richting Rotterdam wees. De fout werd onlangs op feestelijke wijze hersteld. De Spaanse consul viel de eer te beurt het standbeeld van de vlootvoogd, die het zijn voorvaderen zo moeilijk had gemaakt, opnieuw te onthullen.

Nieuw woongebied

Doordat Rotterdam in 1886 het grondgebied van Delfshaven annexeerde konden de uitgestrekte weilanden van Delfshaven worden volgebouwd met huizen voor de nieuwe Rotterdammers. Het Oude Westen, het Nieuwe Westen, Middelland, Bospolder, Tussendijken enzovoorts, al deze stadswijken liggen op voormalig Delfshavens grondgebied. De naam Delfshaven bleef slechts in gebruik voor de oude kern van het geannexeerde gebied. Zo bezien is de vergissing met het standbeeld van Piet Heyn in 1963 niet zo vreemd. Door naar Rotterdam te wijzen bevestigde Piet Heyn slechts wat al jaren het geval was: Delfshaven was niet langer de rijke koopmanshaven van weleer, noch de thuishaven van zijn vloot, maar een woongebied voor tienduizenden Rotterdammers.

Herwaarding oud Delfshaven

Waarom het beeld dan weer teruggedraaid, vraagt de lezer zich allicht af. Die handeling hangt nauw samen met de recente herwaarding van de historische kern van het oude Delfshaven. Tot 1969 werden nauwelijks pogingen ondernomen om het historisch waardevolle gebied te beschermen, laat staan te restaureren. In 1969 kwam daarin verandering doordat een deel van Delfshaven het predicaat 'beschermde stadsgezicht' kreeg - een intentieverklaring van het stadsbestuur om te streven naar behoud en restauratie.

Buiten dit te kleine gebied waren de historisch minstens zo interessante objecten echter vogelvrij. De moutmolen de 'Destilleerketel', symbool van Delfshavens 18de en 19de-eeuwse nijverheid: de jeneverstokerij, stond bijvoorbeeld buiten de veilige zone en heeft dat geweten. De restauratie van de in 1940 uitgebrande molen, door de stichting 'Stadsherstel Historisch Rotterdam' ter hand genomen, werd zeer bemoeilijkt door een pal naast de molen gerealiseerde nieuwbouwflat. Verplaatsing van de molen bleek noodzakelijk om het monument in oude glorie te kunnen herstellen. Voor de bewoners van Delfshaven was de voorgenomen sloop van een aantal oude panden het signaal om in actie te komen. Door hun in het oog springende activiteiten wisten de bewoners niet alleen de sloop van de panden te voorkomen, de door hen opgerichte vereniging 'Historisch Delfshaven' plaatste het oude stadje weer in het middelpunt van de belangstelling. Zelfs Piet Heyn voelde zich geroepen het hoofd om te wenden en een trotse blik te werpen op zijn opnieuw bruisende geboorteplaats: Delfshaven.

Jan van den Noort

Verscheen eerder in *Rotterdam-Europoort-Delta* (1986) 5, 15-17 (in Nederlandse, Engelse en Duitse versie).